

A Pröhle család történetéből

A Sopronból származó Pröhle família a magyarországi szellemi életben és a hazai evangélikus egyházban is mértékadó szerepet játszott és játszik.

Pröhle Károly (1911-2005) dédapja evangélikus lelkész volt Hornhausenben. Íróként is ismerték, a Grimm testvérek barátja s a lipcsei egyetem díszdoktora volt. Fia – Pröhle Károly nagyapja – 170 éve vándorolt hazánkba. Magyar nőt vett feleségül, akitől öt gyermeke született. Mindegyiknek magyar volt ugyan az anyanyelve, de vasárnaponként továbbra is németül prédikált nekik, így tanította őket, és német nyelven olvasta fel a katekizmust is, ahogyan azt Luther Márton kérte a családfőktől. A magyar-német családban több kiemelkedő teljesítmény is született. Pröhle Vilmost (Wilhelm Pröhle) nyelvzeniként tartották számon, mivel negyvenöt nyelven beszélt. Összehasonlító nyelvtudományi kutatásokat végzett a tatár, a baskír, a török, a japán és a finnugor nyelvek között, hogy aztán a keleti nyelvek professzoraként dolgozzon Budapesten. Más nyelvek mellett japánt, gyakorló rabbiknak pedig hébert oktatott. Testvérei is hírnevet szereztek: Heinrich

Pröhle lelkészként és egyetemi tanárként működött Pozsonyban, s az evangélikus egyház megújításának lelkes harcosa volt a XX. század elején. Pröhle Károly azonos nevű édesapja szintén professzor volt, szigorú lutheránus teológus hírében állt, és a lipcsei egyetem díszdoktori címét is megkapta. Sopron életében ugyancsak jelentős szerepet játszott, országgyűlési képviselőként viszont a pécsi tudományegyetem delegáltja volt a felsőházában.

Pröhle Károly édesanyjának apai ága 350 éve élt Sopronban, míg az anyai ág gyökerei a Mura-vidék szlovén ajkú lakóiig nyúltak vissza. Elismert polgároknak számítottak, Nyugat-Magyarországon a magyarokkal és a németekkel is jó viszonyban voltak. Pröhle Károly anyai nagyapja latin-görög szakos gimnáziumi tanár, elkötelezett humanista, a városi óvoda, a könyvtár, s – a haladó értelmiségiek és a munkások vezetőit tömörítő – szabadkőműves páholy egyik alapítója volt.

Pröhle Károly fiatalkorát Sopronban töltötte, ahol példás, toleráns szellemi légkör uralkodott, legalábbis az első világháborúig. Magyarok, németek, külön-

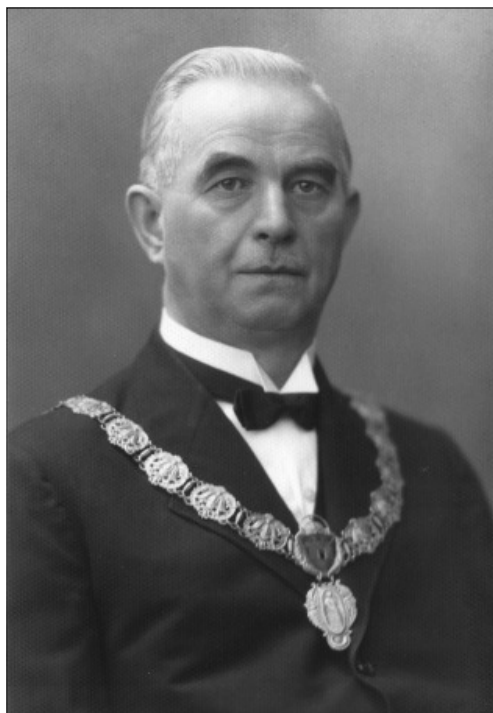
böző – katolikus, lutheránus, zsidó vagy más – valláshoz tartozók kölcsönös tiszteletben éltek egymás mellett. Talán azért is, mert Sopron szabad királyi városként jelentős evangélikus-lutheránus többséggel meglehetősen jól meg tudta őrizni a vallásszabadságot. A kulturális élet is virágzott, ami részben Bécs közelségének volt betudható. Színvonalas iskolákat

tartottak fenn, három helyi napilapot – közte egy német nyelvűt – adtak ki és két nyomda is működött a városban. Csak az első világháború után jelentek meg a nemzetiségi, vallási és szociális feszültségek. Az idősebb nemzedékekben a szélsőséges nézetek és mozgalmak azonban még akkor is alig találtak befogadásra.

1917 és 1929 között, amikor Pröhle Károly iskolába járt, az alma mater híven őrizte a humanizmus és a tolerancia szellemét. Az evangélikus népiskolában németek és magyarok – sokszor 60-80-an is – egymás mellett közös osztályteremben ültek. Mindenki a saját anyanyelvén tanult, ahogyan az a lutheránus iskolákban szokás volt. Mindez kedvezett Pröhle Károlynak, aki csak itt kezdett el németül tanulni, amikor a

tanár a német diáktársaihoz e nyelven szólt. A népiskola után az evangélikus középiskolában folytatta tanulmányait. Az ottani tanárok érdeme, hogy felkeltették a diákokban az érdeklődést a különböző kulturális és tudományos területek iránt, majd önképzésre sarkallták őket. Pröhle biológiai és fizikai munkáival több díjat is elnyert s már német szakönyveket is olvasott.

A gyorsíró egyesület titkárává nevezték ki, de később a lelkészi pálya mellett döntött, amelynek a családban – mint láttuk – évszázados hagyománya volt. Édesapja teológiai professzori megbízatása előtt szintén lelkészként szolgált a Lajta mellett fekvő Leufeld faluban. Ugyan a biológia és az építészet is érdekelt, a filozófia, az emberi és isteni lét kérdései jobban foglalkoztatták. A soproni egyetem teológiai fakultásán eredetiben olvasta Luther írásait. Diplomadolgozatának témájául Luther és Erasmus vitáját választotta. A legnagyobb reformátor és a legnagyobb humanista disputája a filozófia és a teológia mélységeibe vezette, s egész életére meghatározta teológiai gondolkodását, világnézetét.

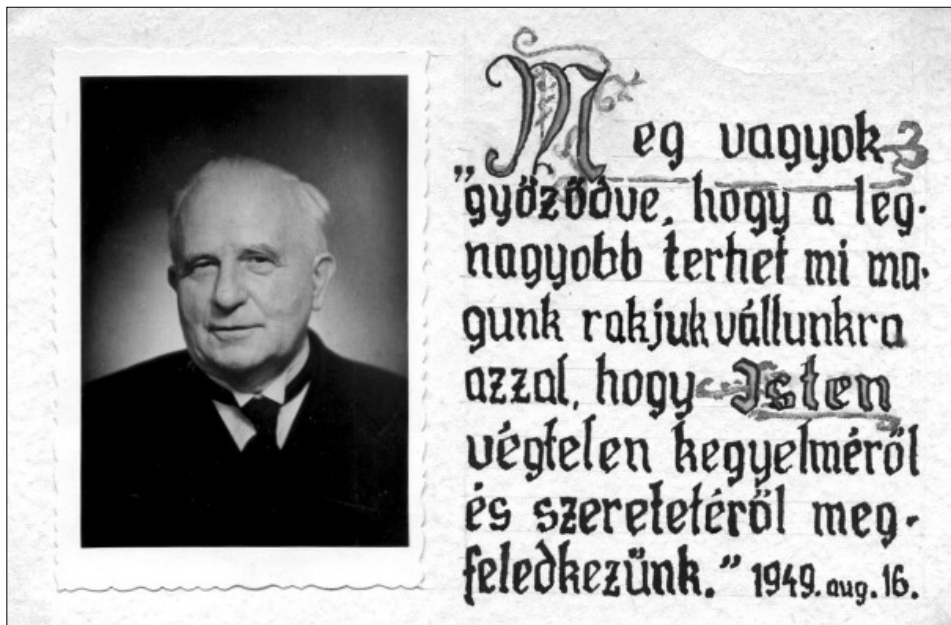
Pröhle Károly professzor

Minden vizsgán kiváló eredményt ért el, 1933-ben külföldi ösztöndíjat kapott, Tübingenbe, majd egy évvel később Königsbergbe (ma: Kalinyingrád), Immanuel Kant városába ment. Közvetlen közelről látta a hitleri diktatúra előretörését. Miután megismerkedett az egyházi ellenállási mozgalom néhány tagjával, érzékelte, hogy Luther hazájában nem aludt ki teljesen, a felszín alatt ott pislákol még a humanista szellem lángja.

Németországból visszatérve a Tolna megyei Kéty lelkészévé nevezték ki. Felletese, Gyalog István egy 68 evangélikus – többnyire német anyanyelvű – egyházközösségből álló szervezetet vezetett Tolna, Somogy és Baranya megyében. Ezekről a területekről kevés fiatal választotta a lelkesi pályát, különösen nagy hiány mutatkozott német nyelven beszélő lelkészekből. Ezért került Pröhle Károly Kétyre, az ezer lakosú, szinte száz százalékban német ajkú és evangélikus vallású közösségbe, ahol csak a lelkész, a tanító és a jegyző volt magyar, de ők is folyékonyan beszéltek németül. A svábok egymás között hesseni dialektusukban kommunikáltak, ám az értelmiségiektől elvárták, hogy irodalmi német nyelven beszéljenek hozzájuk. Így az istentiszteletek is irodalmi német nyelven folytak. A svábok barátságosak és tisztelettudóak voltak a lelkészhez. Meghívták az esküvőkre, a sokszor több napig tartó lakodalmakra is.

Pröhle Károlynak nem volt könnyű városi emberként megtalálnia helyét egy hagyományos falusi közösségben. Megpróbálta az embereket a lehető legjobban megismerni. A népi írók ebben az időben kezdeményezték a falukutatókat. Pröhle Károly Kétyben végzett szociológiai vizsgálatai megerősítették azt az országos megfigyelést, hogy a parasztság körében terjed az „egyke”: egyre több családban születik csak egyetlen gyerek. A viszonylagos jólét megőrzése érdekében ugyanis nem akarták az öröklésnél több gyermek között szétosztani a birtokot, egy gyerekekre építve igyekeztek megőrizni az elért életszínvonalat.

Következő állomáshelyén, Sopronbánfalván (németül: Wandorfon), ahova 1939 szeptemberében került, Pröhle Károlyt teljesen más világ fogadta. Ebben a faluban, ahol tizenhárom évet töltött el, az evangélikus egyházközösség megszervezését kapta fő feladatul. Mindez nem tűnt egyszerűnek, ugyanis a 2500 lelket számláló községnek saját lelkésze, de temploma és parókiája sem volt. Az iskolában tartották az istentiszteleteket, a többségi nyelven, németül.

Pröhle Henrik

Sopronbánfalva jellegzetes, város melletti település volt. Szinte összeépült Sopronnal, ám közigazgatásilag önálló maradt. A lakosság többsége textilgyári, vasipari, építőipari, erdészeti munkás, bányász és vasutas volt. A faluban zenekar, kórus és önkéntes tűzoltó egyesület is működött. Nagy gondot jelentett a munkanélküliség: hétszáz lakosnak nem volt munkája, ami csak a háborús termelésre történt átálláskor oldódott meg átmenetileg. Sokan bedőltek a nacionalista propaganda jelszavainak. A kijózanodás 1944 nyarán következett be, amikor a falu minden 17 és 62 év közötti férfilakosának be kellett vonulnia a hadseregbe. Néhány sopronbánfalvai még ekkor is megőrizte a településre jellemző legendás humort és a vasúti vagonra ezt írta krétával: Mi, régi majmok vagyunk az új fegyverek (németül rímel a szólás: Wir alte Affen sind die neuen Waffen).

A falu életében 1946 nagycsütörtöke tragikus eseményt hozott. Kétezer német ajkú lakost ért el ekkor a kitelepítési hullám: örökre el kellett búcsúzniuk szülőföldjüktől. Pröhle Károly számára ez újabb kihívást jelentett. A hátramaradottakból és a betelepülőkből új közösséget kellett kovácsolnia. Az összezsugorodott egyházközösségben először a magyarok és németek közti bizalmatlanságot kellett legyőznie. Pröhle ragaszkodott ahhoz a lutheri elvhez, hogy meg kell őrizni anyanyelvet. Azért küzdött, hogy továbbra is mindkét nyelvet lehessen használni a templomban.

Nemsokára nagy változás állt be az életében: a Teológiai Akadémia professzorává nevezték ki. Ekkoriban már az ország legismertebb Luther-kutatójának, a hazai evangélikus vallás története egyik legjobb ismerőjének számított. Neki kellett kidolgoznia többek között az új egyházi statútumokat, a legfrissebb énekeskönyvet és bibliafordítást. Rövidesen a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelőjévé választották.

A Lelkipásztor című evangélikus folyóirat és a Theológiai Szemle ökumenikus lap főszerkesztőjeként is dolgozott. Nem tartotta magát egyháztörténésznek, de érdekesnek találta, hogy a lutheri reformáció Magyarországon átlépte a németiség kereteit, s szellemi arculatát a magyarok és a szlovákok egyaránt formálták. Az egyházban a három nép együtt küzdött az oktatásért, az iskolákért, a vallásszabadságért. Így lett és maradt a magyarországi evangélikus egyház évszázadokon át háromnyelvű. Ez az a jellegzetesség, amelyet magyar nacionalista körök nehezen viseltek, soha sem fogadtak el.

Pröhle meggyőződése volt, hogy a népi kultúra e lutheri öröksége tájékozódási pontként szolgál, s ezzel járul hozzá a különböző népcsoportok önbecsüléséhez, egymás iránti tiszteletéhez. Úgy tartotta, hogy a Luther által hirdetett erkölcsi értékek és erények minden korábbinál időszerűbbek. A családban, a házasságban hűség és szeretet; az élet minden területén kötelességteljesítés és őszinteség; a munkában a profithajszá abba hagyása, öröm és lelkiismeretesség – ezek az etikai normák az ő életet is meghatározták.

Szerteágazó nemzetközi tevékenységében széles körű idegennyelv-tudásra támaszkodhatott. Rendszeresen tanulmányozta a német stíluszótárakat, irodalmi műveket. Új szavakat, szép kifejezéseket keresett. Mindig arra gondolt, hogyan érzik magukat a közösség tagjai, amikor németül prédikál nekik. Fontosnak tartotta, hogy az egyszerű emberekkel és a gyermekekkel is megértesse a keresztény igazságokat. Azt a lutheri utasítást követte, hogy minden hívőhöz a saját szája íze, nyelvezete szerint kell beszélni.

Pröhle professzor megélte az 1919-es tanácskörtársaságot, az 1921-es soproni népszavazást, a német és magyar nacionalista mozgalmakat, a gazdasági világválságot, Hitler felemelkedését és bukását, a második világháborút, a kitelepítést, a Rákosi-korszakot, majd 1956-ot és a forradalom utáni új korszakot, amikor is sok országot járt be. Mindig az emberek és a népek közötti megértésért, megbékélésért dolgozott. Hú akart maradni népéhez és evangélikus egyházához.

Három gyermeke is az ő szellemében dolgozik. Két fia matematikus, egyik az ELTE-n, a másik a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen oktat. A lánya, aki németet és angolt tanult, házasságkötése után Németországban telepedett le.

Rokonai közül Pröhle Henrik (1870-1950) Sopronban tanult teológiát, az utolsó szemesztereket Halleban töltötte. Lelkipásztori munkáját káplánként kezdte Kőszegen 1893-ban, ahol 1905-ig szolgált lelkészként. Ezt követően Pozsonyba költözött, ahol a német és a magyar közösségnek is – természetesen anyanyelvükön – prédikált. A Budapesti Evangélikus Akadémián megkapta ugyan a díszdoktori címet, mégsem hagyta el a pozsonyi közösséget, amely egyébként nagyon tisztelte és szerette. Még 1945 után sem volt hajlandó az egyre kisebb nyáját

Ifjabb Pröhle Károly (1911-2005)

magára hagyni. Henrik fia egy mosonmagyaróvári gyár igazgatójaként dolgozott. Nyugdíjasként elhalmoztak fordításokkal. Ő ültette át például Bóna professzor hunokról írt könyvét is németre. Fia – a sorban harmadik Henrik – a Zeneakadémiát végezte el, 1996-ig az Operaház elismert első fuvolása, a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarának szóló-fuvolása, és a Zeneakadémia fúvós tanszakának vezetője volt. Az ő fia, Pröhle Gergely előbb a Friedrich Naumann Alapítvány budapesti irodáját vezette, majd 1998-2000 között a kulturális minisztérium közigazgatási államtitkári posztját töltötte be. 2000-től diplomáciai pályán folytatta munkáját, előbb berlini majd berni magyar nagykövet lett. Jelenleg a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelője és egy jelentős nemzetközi cég tanácsadója. Testvére, Katalin a lipcsei zeneakadémián tanult.

Az egykori mosonmagyaróvári gyárigazgató, Pröhle Henrik lánya, Lívia az Evangélikus Hittudományi Egyetem főtitkára, akinek két lánya germanisztikát tanult Budapesten. A soproni irodalmi körök kiemelkedő tudósként és felejtethetetlen pedagógusként emlékeznek Pröhle Károly bátyjára, Pröhle Jenőre (1909-1986), a soproni kultúr- és szellemi történet legjobb ápolójára, aki a klasszikus nyelvek filológusaként s irodalomtörténészként is értékes tudományos műveket hagyott maga után. A második világháborút követően a soproni evangélikus líceum igazgatója volt. Az államosítás után csak könyvtárosként dolgozhatott tovább. Lánya, Pröhle Éva, az Országgyűlési Könyvtár igazgatóhelyettese volt, majd nyugdíjas éveiben a Magyar Tudományos Akadémia titkárságán dolgozott.

dr. Hambuch Vendel
Karácsony Zoltán fordítása